

Дотримання конституційних прав і свобод людини в експертній діяльності органів внутрішніх справ

Петрик Л.А., слухач магістратури ННПФПСКМ НАВС
Науковий керівник: кандидат юридичних наук *Комаринська Ю.Б.*

Дотримання вимог Конституції України, законів і підзаконних актів, що регламентують діяльність міліції, є обов'язковою умовою функціонування всіх підрозділів органів внутрішніх справ. Поряд зі слідчою та оперативно-розшуковою експертна діяльність органів внутрішніх справ посідає значне місце в системі заходів, спрямованих на розкриття та розслідування злочинів, формування доказової бази під час досудового розслідування. Дотримання прав і свобод людини в експертній діяльності є обов'язковою та неодмінною умовою роботи працівників експертної служби органів внутрішніх справ.

Співробітники експертної служби МВС беруть активну участь у розслідуванні майже всіх видів злочинів. На нашу думку, експертна діяльність при розслідуванні є значно ширшою за проведення експертиз. Вона також включає: дослідження об'єктів за дорученням органів слідства, участь у підготованні та проведенні слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів; забезпечення ведення криміналістичних обліків та деякі інші види діяльності. Розглянемо докладніше види експертної діяльності в контексті дотримання прав і свобод людини.

Для проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії необхідно мати юридичні підстави, які регламентуються КПК України. Експерти (спеціалісти) при проведенні огляду місця події виконують значний обсяг роботи поряд зі слідчим, у тому числі вилучають об'єкти, на яких виявлено сліди злочину. У криміналістичних рекомендаціях з вилучення слідів зазначається основне правило – сліди вилучаються з об'єктом (скло з серванта, картини, посуд тощо), на якому вони залишені. Слід пам'ятати, що всі ці предмети є приватною власністю господарів житла, право на володіння якої гарантовано ст. 41 Конституції України. Тому вони повинні вилучатися з дозволу власників з обов'язковою процесуальною фіксацією.

Під час обшуку спеціаліст допомагає слідчому у виявленні об'єктів і слідів на них, що мають значення для справи. Є випадки, коли вилучення об'єктів неможливо без їх руйнації: зняття штукатурки на стінах, підняття підлоги, зняття обшивки меблевої гарнітури тощо. Незважаючи на законність дій, треба розуміти, що пошкоджується приватне майно особи, яку обшукується. Відповідно до ст. 56 Конституції України кожен громадянин має право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої службовими особами при здійсненні ними своїх повноважень. Також під час обшуку може залучатися експерт-почеркознавець з метою відібрання зразків для почеркознавчої, авторознавчої експертизи. Зазвичай такими об'єктами є особисте листування людини, таємниця якого гарантована ст. 31 Конституції України. Вилучення особистих речей особи, що вказують на її інтимне життя з метою, наприклад, виявлення на них мікрослідів охороняється ст. 32 Конституції України.

Допомога спеціаліста-криміналіста під час проведення такої слідчої (розшукової) дії як освідування особи (ст. 241 КПК України) може знадобитися для виявлення слідів з використанням технічних засобів (наприклад, використання джерела ультрафіолетового освітлення для виявлення слідів крові) та фотофіксації виявлених на тілі людини особливих прикмет. Дії спеціаліста не можуть порушувати гідності недоторканність особи (ст. 28, 29

Конституції України). Та дуже часто така відхилення все ж трапляються (наприклад, забороняється приєднувати до тіла людини масштабну лінійку або номер, що дуже часто зустрічається на практиці). Ми вважаємо, що для забезпечення права особи на особисту недоторканність при виявленні на одязі явних слідів злочину або місць, на яких можна відшукати сліди в лабораторних умовах, під час освідчування потрібно вилучати одягі взуття людини з фіксацією таких дій у протоколі. Не можна вилучати сліди безпосередньо на одягненій людині, особливо в разі, коли їх необхідно вилучати з частиною одягу чи взуття.

Одержання зразків для експертного дослідження як окрема слідча (розшукова) дія регламентується ст. 245 КПК України. При відібранні зразків від живих осіб (відбитків пальців рук, волосся, крові, сперми, сечі тощо) може порушуватися право людини на повагу до її гідності й особисту недоторканність (ст. 28, 29 Конституції України). На сьогодні дактилоскопіювання в ОВС проводиться за застарілою методикою з використанням типографської фарби, яка наноситься на руки дактилоскопічним валиком. На сьогоднішній день це створює ряд проблем. По-перше, руки не завжди з першого разу відмиваються милом. По-друге, якщо змивати залишки розчином бензину чи скипидару, то це негативно вплине на шкіру. Тому необхідно переходити до сучасних технологій («безкольорового дактилоскопіювання» або сканування), що успішно використовуються в більшості зарубіжних країн та дозволяють отримувати відбитки високої якості без використання фарби.

Одним з напрямків експертної діяльності органів внутрішніх справ є забезпечення ведення криміналістичних обліків. Основним обліком оперативно-розшукового призначення в Україні є автоматизовані інформаційно-пошукові бази даних дактилоскопічної інформації. Виникає запитання щодо належного збереження та використання цієї інформації (ст.32 Конституції України). З метою забезпечення прав людини на збереження й використання щодо себе конфіденційної інформації потрібно одночасно зі створенням баз даних біометричної інформації вирішувати питання щодо її захисту від утручання осіб, не причетних до розслідування. Діяльність зі створення баз біометричної інформації має супроводжуватися відповідним нормативно-правовим забезпеченням. На сьогодні вітчизняне законодавство в цій галузі значно відстає від зарубіжних країн.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що певні порушення конституційних прав і свобод людини в експертній діяльності органів внутрішніх справ можна пояснити низкою об'єктивних та суб'єктивних причин, пов'язаних з реформуванням системи МВС, серед яких: велика плінність кадрів, у тому числі керівного складу, різке зниження кваліфікованих працівників, які мають достатній досвід роботи; невідповідність рівня заробітної плати; недостатній рівень фінансування системи МВС з боку держави; зниження рівня соціальної захищеності; підвищення рівня злочинності та її «професіоналізму» й організованості тощо. Ми вважаємо, що певні негативні політичні та соціальні чинники, що впливають на діяльність експертної служби МВС, є тимчасовими й із закінченням реформування правоохоронних органів і наближенням їх до європейських стандартів будуть тільки сприятливими. На сучасному етапі протидії злочинності дотримання конституційних прав і свобод людини з боку працівників експертної служби МВС є обов'язковим і залежить від професіоналізму та особистих якостей кожного співробітника. У цьому аспекті виникає питання щодо якісної підготовки експертних кадрів, одним із

складників якої є ознайомлення з досвідом європейських країн у галузі дотримання прав і свобод людини.

Реформа прокуратури: останній крок

Петрик О.С., студент ННІПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук Лазаренко Л.А.

Сучасний період розвитку інституту прокуратури в Україні доцільно поділяти на два етапи. Перший етап охоплює становлення та розвиток прокуратури незалежної України, вступ України до Ради Європи. Початок другого етапу, пов'язуємо з взяттям Україною у 1995 році зобов'язання перед Радою Європи, згідно з яким «роль і функції прокуратури зміняться» відповідно до європейських стандартів, та подальшою реалізацією цього зобов'язання.

Головне завдання для суспільства полягає в тому, щоб не дозволити реформі перетворитися на імітацію шляхом внесення лише декоративних змін до засад діяльності органів прокуратури.

Прокуратура завжди мала особливий статус у системі органів державної влади України. Величезні повноваження в сфері кримінального переслідування, можливість втручання в бізнес діяльність та в судові процеси між приватними особами, а також великий арсенал видів тиску на судову владу – це наслідки розвитку прокурорської системи з кінця 1990-х років.

Наразі органи прокуратури в тій чи іншій мірі мають усі недоліки, що притаманні й іншим правоохоронним органам: непрозорість та неефективність результатів діяльності, корупція, надмірні адміністративні повноваження керівників, активна участь у політично заангажованих процесах, низький професійний рівень, закрита процедура призначення прокурорів на адміністративні посади.

Реформа прокуратури – це найважливіше зобов'язання України, що було взято нашою державою при вступі до Ради Європи ще в 1995 році. З того часу Парламентська Асамблея Ради Європи, інші європейські інституції та високопосадовці не втомлювалися нагадувати українській владі про необхідність реформування прокуратури. Завдання реформи – створити демократичну, професійну та самоврядну систему органів прокуратури, що у своїх діяльності керується Конституцією, законами та провідними європейськими стандартами прав людини.

1. Прокуратура позбавляється функції загального нагляду.

Раніше це дозволяло прокурорам втручатися в господарську діяльність підприємств та фізичних осіб. Ця функція буде виконуватися прокуратурою лише у формі представництва в суді інтересів неповнолітніх та недієздатних осіб, або у формі судового представництва інтересів держави у випадку, якщо захист цих інтересів не здійснює, або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування.

Це означає, що прокурори зосередяться на підтриманні обвинувачення в кримінальних провадженнях, наглядом за законністю в діяльності органів слідства та за діяльністю при виконанні покарань згідно із судовими вироками.

2. Структурні зміни. Законодавчо встановлюється перелік місцевих прокуратур, а Генеральний прокурор матиме лише двох заступників; нарзві їх вісім.

3. Прокурору надаються нові гарантії незалежності.

Тепер прокурор зобов'язаний виконувати лише письмові вказівки прокурорів вищого рівня, у тому числі Генерального прокурора. У разі